

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.133>
УДК 341.238:327.3+323.382(477)

Ірина МАТЯШ

докторка історичних наук, професорка, провідна наукова співробітниця,
відділ історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
imatiash18@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7565-1866>

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЮНЕСКО: ВІД ПРОГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДО СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (до 70-річчя членства України в ЮНЕСКО)

Мета полягає у висвітленні напрямів і форм співпраці України з ЮНЕСКО після проголошення державної незалежності й в умовах розв'язаної Росією війни. **Методологія** спирається на принципи науковості, історизму, системності. Для виявлення повноти й достовірності викладених у джерелах фактів застосовано методи джерелознавчої критики. **Наукова новизна** результатів дослідження полягає у висвітленні причини отримання Україною членства в ЮНЕСКО та з'ясування особливостей співпраці на рівні Україна — ЮНЕСКО після проголошення державної незалежності України з урахуванням взаємодії від початку «гібридної війни» та відкритого вторгнення Росії в Україну. **Висновки.** Членство УРСР в ЮНЕСКО було визначено її членством в ООН, але стало дійсністю лише під час «хрущовської відлиги» — у травні 1954 р.: спочатку як союзної республіки,

Цитування: Матяш І. Співпраця України з ЮНЕСКО: від проголошення державної незалежності до стійкості в умовах війни Росії проти України (до 70-річчя членства України в ЮНЕСКО). *Український історичний журнал*. 2024. № 3 (576). С. 133—159. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.133>

© Видавць ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 3 (576)

а згодом як незалежної держави. Пріоритети співпраці України з ЮНЕСКО зумовлені місією організації, орієнтованою на сприяння збереженню миру та діяльність у галузі освіти, науки, культури, досягнення поваги до справедливості, законності в міжнародній гуманітарній співпраці, дотримання прав та основних свобод людини. Напрями співпраці визначалися планами і програмами в галузі освіти, забезпечення збереженості культурної спадщини (матеріальної, нематеріальної), інформації, спорту, енергетики, океанографії. Координацію співпраці 1996 р. покладено на Національну комісію України у справах ЮНЕСКО. Після початку відкритого вторгнення Росії в Україну ЮНЕСКО засудила воєнні дії й активізувала підтримку українського народу у справі захисту культурної спадщини, збереження якісної освіти, гарантування безпеки журналістів.

Ключові слова: ЮНЕСКО, культурні цінності України, війна Росії проти України.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури як спеціалізованої установи ООН розпочалася в листопаді 1946 р. Свої функції (забезпечення співробітництва між бібліотеками, музеями, університетами, науковими товариствами, сприяння дотриманню правових норм у питаннях інтелектуальної власності, захист культурних цінностей тощо), документальні зібрання (бібліотеку, архів) та фінансові активи нова міжнародна міжурядова організація перейняла від Міжнародного інституту інтелектуального співробітництва (1926—1940, 1945—1946 рр.). Штаб-квартира ЮНЕСКО розташувалася в Парижі, на авеню Клебер, у відновленому після звільнення міста від німецьких окупантів готелі «Мажестік». Від 1987 р. центральний хол штаб-квартири в новому приміщенні на площі Фонтенуа, відкритому 3 листопада 1958 р., поряд із творами Пабло Пікассо, Жоана Міро-і-Ферра, Антоні Тапієса, Генрі Спенсера Мура прикрашає виконане у складній техніці керамічного живопису велике панно «Земле, флюїди життя і розквіту світам Всесвіту посилай...» авторства української керамістки, архітекторки, народної художниці України Людмили Мешкової. Право на таке сусідство мисткиня виборола в конкурсі на твори мистецтва, які гармоніювали б із декоративно-художнім оформленням в основній ідеї та символізували мир, зміцнення і збереження котрого складають головну місію організації. Художниця акцентувала увагу на відповідальності людини за долю Землі. Цей дар ЮНЕСКО від України сприймається як закодоване послання світу й особливо резонує у час, коли Росія веде криваву війну проти нашої країни й усього цивілізованого світу.

Співпраця України з ЮНЕСКО триває від 1954 р. впродовж двох етапів української історії — як союзної республіки та незалежної держави. Форми, напрями, особливості цієї співпраці привертала увагу дослідників і представлені у вітчизняній історіографії розвідками щодо ролі ЮНЕСКО у сфері збереження та повернення культурної спадщини, правових питань взаємодії України з ЮНЕСКО, ювілейними публікаціями [1—7]. Джерельна база таких досліджень охоплює нормативні акти, архівні документи, вебджерела. Основний комплекс архівних документів, що містять інформацію про участь українських делегацій у заходах ЮНЕСКО, інші питання взаємодії України з ЮНЕСКО зосереджений у Галузевому державному архіві МЗС України. Тут, зокрема, містяться матеріали з основної діяльності (ф. № 1), де є великий обсяг інформації щодо співпраці України в різні періоди з міжнародни-

ми організаціями, зберігаються «Досьє Генеральної асамблеї ООН», куди входять документи, що їх Україна в особі МЗС одержує як обов'язковий комплект від цієї організації; «Досьє Ради Безпеки ООН», «Досьє ЮНЕСКО».

Директиви офіційним делегаціям, скерованим для участі у заходах ЮНЕСКО, та звіти делегацій, листування міністра закордонних справ України з президентом України, офіційні переклади документів ЮНЕСКО відклалися також у фондах Верховної Ради України (ф. № 1), Кабінету Міністрів України (Ради Міністрів Української РСР; ф. № 2), Міністерства освіти і науки України (ф. № 166), Адміністрації Президента України (ф. № 5233) у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. Статус депозитарної бібліотеки ЮНЕСКО з 1956 р. має Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Електронні документи доступні на офіційному сайті ЮНЕСКО (<https://unesdoc.unesco.org>). Діяльність Національної комісії України в справах ЮНЕСКО висвітлюється на вебсторінці МЗС України (<https://mfa.gov.ua>). Електронний реєстр злочинів Росії проти української культури та Надзвичайний червоний список українських культурних цінностей під загрозою веде Міністерство культури і цифрової політики України (<https://mcip.gov.ua>).

Завдання цієї статті полягає у висвітленні причин набуття Україною членства в ЮНЕСКО, напрямів і форм співпраці після проголошення державної незалежності нашої країни і взаємодії з ЮНЕСКО в ході розв'язаної Росією війни.

Як Україна набула членства в ЮНЕСКО

Початок діяльності України у складі ЮНЕСКО зумовлений її членством в ООН. ЮНЕСКО створювалася як міжнародна міжурядова організація, спеціалізований суб'єкт міжнародного права. Право на членство в новій міжнародній організації автоматично отримували всі країни-члени ООН. Таким чином, Українська РСР мала законні підстави стати членом одразу після її створення¹. Як міжнародна організація ЮНЕСКО була відкрита для країн, що визнавали й поділяли її Статут. Дорогу до членства Української РСР в ЮНЕСКО відкрило набуття такого членства СРСР 21 квітня 1954 р. на тлі початку хрущовської «відлиги» та орієнтації радянської зовнішньої політики на «мирне співіснування» з «капіталістичним світом». На той час у складі організації налічувалося 36 країн. Виборовши право «клонувати голосів» в ООН шляхом входження до складу членів-засновників радянських республік [8] і повернувши для цього Українській РСР та Білоруській РСР формальне право на ведення зовнішньополітичної діяльності, Москва жорстко контролювала дії республік у міжнародній політиці. На початку травня 1954 р. МЗС УРСР сповістило союзне керівництво про рішення республіканського уряду визнати Статут ЮНЕСКО. Від імені БРСР та УРСР його підписав 12 травня 1954 р. в Лондоні посол

¹ Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 443. Арк. 6—8.

СРСР у Великобританії уродженець Харківщини Я. Малик², а представник УРСР отримав право участі в роботі Міжурядової конференції ЮНЕСКО з вироблення Конвенції щодо захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (Гаага, 21 квітня — 16 травня 1954 р.).

Заключний акт Гаазької конференції, ухвалений 14 травня 1954 р.³, став першим документом ЮНЕСКО, який регулював питання охорони об'єктів культурної спадщини. Вповноваження на підписання вироблених конференцією документів від імені УРСР було надано Я. Сірченку⁴, голові Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР та помічникові секретаря ЦК КП(б)У. Він увійшов до складу делегації СРСР. Проте УРСР, як і БРСР, мали окремих голос під час голосування, хоч на практиці самостійність обох республік обмежувалася — делегати Києва та Мінська «незмінно підтримували всі пропозиції делегації СРСР і голосували за них»⁵. Повноцінною делегацією на чолі із заступником міністра культури УРСР Б. Ковалем Українська РСР була вперше представлена на VIII сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в листопаді — грудні 1954 р. в Монтевідео (Уругвай). Відтоді співпраця Української РСР та ЮНЕСКО стала системною й досить активною, але до проголошення державної незалежності України жорстко контролювалася союзним центром.

Україна — ЮНЕСКО: рік 1990-й

На початку 1990-х рр. ЮНЕСКО ухвалила Третій середньостроковий план діяльності, покликаний визначити нове обличчя організації, з трьома найголовнішими завданнями: зміцнення миру, забезпечення розвитку та захист навколишнього середовища. На підставі шестирічних планів і дворічних програм розгорталася взаємодія України з ЮНЕСКО в усіх напрямках компетенції організації. У 1990—1995 рр. планувалася співпраця в галузі фундаментальних і суспільних наук, енергоресурсів, інформатики, біотехнології та інших перспективних напрямів, освіти, культури, комунікації.

Україна вступала в нове десятиліття з поданими 1989 р. заявками про включення до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО соборів Бориса і Гліба та Спасо-Преображенського у Чернігові, Бахчисарайського ханського палацу, Шевченківського національного заповідника в Каневі, городища Херсонеса Таврійського, культурного ландшафту й каньйону в Кам'янці-Подільському та очікуванні такої номінації для Софійського собору в Києві, Києво-Печерської лаври.

12—14 квітня 1991 р. Київ відвідав генеральний директор ЮНЕСКО Ф. Майор Сарагоса. Доктор фармацевтики і професор біохімії, у 1970-х рр. він обіймав високі державні посади (заступника, згодом міністра освіти й науки

² Там само. Спр. 501. Арк. 5.

³ Там само. Спр. 678. Арк. 3.

⁴ Там само. Арк. 5.

⁵ Там само. Спр. 448. Арк. 2.

Іспанії, радника голови уряду), представляв Іспанію в Європейському парламенті, в 1978—1986 рр. був заступником керівника ЮНЕСКО, а від 1987 р. став генеральним директором організації. Можна вважати не випадковим, що цей візит відбувся у час, коли його заступником був український дипломат Ю. Кочубей. Тоді Україна мала помітний авторитет серед держав-членів ЮНЕСКО й жила передчуттям незалежності.

Візит мав насамперед гуманітарну складову, пов'язану з реалізацією програми «ЮНЕСКО — Чорнобиль», розпочатої у січні 1991 р. задля залучення міжнародної допомоги для боротьби з наслідками аварії на ЧАЕС. Супроводжував високого гостя почесний посол ЮНЕСКО французький кутюр'є П. Карден і дипломат Ю. Перне, котрий щойно розпочав діяльність у Києві як перший генеральний консул Франції. У супроводі першого заступника міністра закордонних справ М. Макаревича та секретаря Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО О. Сліпченка делегація відвідала зону ЧАЕС, ознайомила з перебігом робіт із ліквідації наслідків аварії та умовами життя переселенців із забруднених районів, поспілкувалися з мешканцями зони, які відмовилися залишити свої домівки [9, С. 418]. Під час офіційних зустрічей із тоді ще «республіканським» керівництвом Верховної Ради, Ради Міністрів, Академії наук, Міністерства охорони здоров'я, очільниками спеціальних органів щодо захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС та комісії з цих питань у Верховній Раді обговорювалися питання допомоги з боку ЮНЕСКО в реалізації проєктів, пов'язаних з екологічною освітою й екологічною етикою як складовою виховання населення, педагогічною адаптацією та психологічною реабілітацією дітей, що зазнали й зазнають психологічного стресу в умовах антропогенних катастроф; здійсненням досліджень Світового океану, розробленням та реалізацією програми наукових досліджень і моніторингу Чорного моря, яка передбачала б, зокрема, вивчення впливу аварії на екосистеми басейну.

Місія Ф. Майора мала також символічне (він особисто вручив сертифікати про внесення українських об'єктів — Софійського собору та Києво-Печерської лаври — до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) й міжнародно-правове (13 квітня 1991 р. підписано протокол про співробітництво між Українською РСР та ЮНЕСКО) значення. З українського боку документ підписав міністр закордонних справ А. Зленко, який у 1970—1980-х рр. працював у секретаріаті ЮНЕСКО та очолював українське повпредство при цій організації. За результатами поїздок та офіційних зустрічей до протоколу було внесено наміри щодо організації в Києві Міжнародної лабораторії ЮНЕСКО з психологічної реабілітації дітей Чорнобиля на базі НДІ психології МНО УРСР із перспективою розширення тематики її досліджень у галузі педагогічної адаптації та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від антропогенних або стихійних лих; сприяння підключенню Міжнародного наукового центру — Інститут Чорнобиля в Києві — до міжнародних електронних мереж інформації; проведення обстеження та підготовки рекомендацій щодо збереження фольклору, народних традицій, пам'яток культури й культурної спадщини у зоні, потерпілій від аварії на ЧАЕС; дослідження розподілу та міграції радіонуклідів у геологічному середо-

вищі, радіоекологічної ситуації у басейні Чорного моря в умовах антропогенного забруднення й ін. [10]. Визначалися в документі також параметри проведення зусиллями заснованої 1990 р. Української асоціації клубів ЮНЕСКО Європейської зустрічі представників клубів ЮНЕСКО в Києві 1992 р. Результатом візиту, крім того, став старт ініціативи Ф. Майора щодо створення кафедр ЮНЕСКО при українських вишах із метою заохочення міжуніверситетського співробітництва та мережі обміну знаннями за Програмою кафедр ЮНЕСКО / UNITWIN. Планувалося поглиблення співпраці в галузі інформатики, зокрема з питань створення штучного інтелекту, розроблення експертних систем підтримки прийняття рішень на різних рівнях, використання комп'ютерів в освітньому процесі, підготовки відповідних кадрів, надання Центру підготовки спеціалістів у галузі інформатики Інституту кібернетики АН УРСР статусу постійних курсів ЮНЕСКО. Втілювалися визначені у протоколі наміри вже в незалежній Україні.

Україна — ЮНЕСКО: новий формат співпраці

Мета співробітництва України з ЮНЕСКО на новому етапі полягала у зміцненні інтелектуального потенціалу країни та його залученні до розв'язання проблем європейського й загальносвітового масштабу, використання можливостей і ресурсів ЮНЕСКО та міжнародного досвіду для оновлення наукових, організаційних, практичних засад української освіти, науки, культури, інформації та комунікації.

Дипломатичний зв'язок між Києвом і Парижем по лінії ЮНЕСКО продовжувало здійснювати постійне представництво України при ЮНЕСКО на чолі зі О. Сліпченком. Співробітники постпредства переклали Акт проголошення незалежності України французькою мовою й поширили у Франції та надіслали Ф. Майору. 29 серпня 1991 р. на честь відновлення самостійності України у приміщенні ЮНЕСКО О. Сліпченко організував прийняття за участі керівників секретаріату організації та постійних представників інших країн [9, С. 433]. У січні 1992 р. його було призначено тимчасовим повіреним України у Франції зі збереженням посади постійного представника України при ЮНЕСКО. Відтоді посади керівника дипломатичної установи в Парижі й постпреда при ЮНЕСКО почали поєднувати. Невдовзі як надзвичайний і повноважний посол України у Франції та постійний представник України при ЮНЕСКО до Парижа повернувся Ю. Кочубей. Його зусиллями для українського посольства було придбано відповідне приміщення на авеню де Сакс, 21 — поблизу штаб-квартири ЮНЕСКО.

На початку 1990-х на розвиток Програми «ЮНЕСКО — Чорнобиль» почали створюватися центри соціально-психологічної реабілітації потерпілого від катастрофи населення (Іванків, Бородянка, Славутич), доставлялося медичне обладнання для діагностики захворювань крові, проводилися наукові дослідження з питань Чорнобильської катастрофи, організовувалися конференції, функціонували програми допомоги дітям Чорнобиля, їх реабілітації в різних містах Франції та фінансової допомоги жертвам катастрофи. До збирання коштів для

постраждалих долучився П. Карден. Знаний кутюр'є створив ескіз пам'ятної медалі та ювелірних прикрас, кошти від продажу яких мали надходити до бюджету програми [9, С. 418].

1992 р. Україна приєдналась до Програми кафедр ЮНЕСКО / UNITWIN. Першою серед українських осередків програми 1993 р. було створено кафедру лінгвістики в Київському державному лінгвістичному університеті. Тоді активізувалася також діяльність у сфері охорони культурної спадщини, розпочалося співробітництво з Міжнародним центром із вивчення питань охорони, збереження й реставрації культурних цінностей. Проблемним при цьому для країни, яка самостійно починала розбудовувати свою економіку в нових умовах, залишалося питання необхідності сплати щорічного внеску в розмірі 1 % регулярного бюджету ЮНЕСКО (на той час приблизно 36 тис. дол.)⁶. На забезпечення збереженості документальної спадщини людства як частини світового культурного надбання було орієнтовано започатковану 1992 р. в межах програми «Інформація для всіх» програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу», яка передбачала ведення реєстру спадщини міжнародного, національного та регіонального рівнів, і присудження емблеми з метою її ідентифікації. Для України питання обліку й реєстрації культурних цінностей ускладнювало те, що за час перебування у складі Російської імперії та СРСР значна кількість документальних колекцій і музейних зібрань українського походження опинилася в російських музеях та архівах без надії на повернення та з кваліфікацією їх як «спільної архівної спадщини» [11]. Небезпека втрати значної частини культурного спадку українського народу актуалізувала поглиблення співпраці України з ЮНЕСКО у цій сфері. Концепція програми «Пам'ять світу» полягала в тому, що всесвітня документальна спадщина розумілася як загальне надбання, яке має зберігатися й захищатися в інтересах усіх, бути доступним усім на постійній основі, без перешкод і з відповідним визнанням культурних традицій та особливостей. Програма охоплювала документальну спадщину за всю писемну історію людства, починаючи від папірусних сувоїв або глиняних табличок і до фільмів, звукозапису або оцифрованих файлів [12]. Україна приєдналась до цієї ініціативи 1995 р., а перший об'єкт документальної спадщини — Зібрання фонографічних записів єврейського музичного фольклору (1912—1947 рр.), що зберігаються в Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського, було внесено до реєстру 2005 р.

Після внесення ще в 1985 р. до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО біосферного резервату «Асканія-Нова» як абсолютної заповідної степової зони, 1992 р. активізувалася участь України у програмі «Людина і біосфера», спрямованій на зміцнення співпраці в рамках природничих та соціальних наук, раціональне і стале використання та збереження ресурсів біосфери, розвиток наукових досліджень у цій сфері. На початку 1993 р. сертифікат ЮНЕСКО отримала територія Карпатського біосферного резервату, який належить до гірської системи Центральної Європи, а 1998 р. до Світової мережі біосферних ре-

⁶ Там само. Оп. 4. Спр. 69326. Арк. 3.

зерватів ЮНЕСКО ввійшли два об'єкти: Польсько-словацько-український біосферний резерват ЮНЕСКО «Східні Карпати» та Дунайський біосферний заповідник України — складова частина транскордонного румунсько-українського біосферного резервату ЮНЕСКО «Дельта Дунаю».

При цьому Україна була не лише виконавцем проєктів, але активно висувала ініціативи міжнародної співпраці. Так, під час 27-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 1993 р. з ініціативи України розпочалося розроблення нової програми «Культура миру» задля формування психології культури миру, толерантності та довіри. Ініціатива дістала схвалення й була покладена в основу комплексної міжнародної програми «На шляху до культури миру», в якій визначалися конкретні цілі й завдання щодо втілення у життя ідеалів філософії культури миру та демократії. У 1995 р. 28-ма Генеральна конференція ЮНЕСКО визначила перехід від культури війни до культури миру одним із першочергових завдань людства. Досягненню цієї мети присвячувалася Середньострокова стратегія ЮНЕСКО на 1996—2001 рр. [13]. У цей час Україна вперше після проголошення незалежності була обрана до Виконавчої ради ЮНЕСКО на період 1995—1999 рр. Із метою посилення ефективності співпраці було засновано міжвідомчий орган — Національну комісію України у справах ЮНЕСКО, яка розпочала свою діяльність відповідно до указу президента України від 26 березня 1996 р. Задля широкого інформування громадськості у цій сфері було відновлено видання «Бюлетеню Національної комісії України в справах ЮНЕСКО». Під час 29-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 12 листопада 1997 р. ухвалено ініційовану Україною резолюцію «Внесок релігії у становлення культури миру і сприяння міжрелігійному діалогу», підготовлену тодішнім представником України у Виконавчій раді ЮНЕСКО В. Хандогієм.

Декларацію про культуру миру з нагоди 50-ї річниці проголошення Загальної декларації прав людини 10 листопада 1998 р. ухвалила 53-тя сесія Генеральної Асамблеї ООН. Акт транслював ключове послання людству: рішучість не допустити лиха війни. 2000-й рік було оголошено Міжнародним роком культури миру, а період з 2001 по 2010 рр. — Міжнародним десятиліттям культури миру й ненасилля в інтересах дітей світу. Програма дій щодо культури миру охоплювала питання освіти заради миру, прав людини й демократію, боротьби проти ізоляції та бідності, захисту культурного різноманіття, діалогу, запобігання конфліктів, зміцнення миру.

В межах реалізації програми 24—26 березня 1999 р. у КНУ ім. Тараса Шевченка відбулася міжнародна конференція під егідою ЮНЕСКО «Демократичне врядування і культура миру в країнах Східної, Центральної та Південної Європи». Наукове обговорення проблеми було орієнтоване на осмислення та популяризацію сутності концепції культури миру й мало своїм результатом ухвалення «Програми дій на підтримку зміцнення демократичного врядування і утвердження культури миру для країн Східної, Центральної і Південно-Східної Європи» та впровадження навчальної дисципліни «Демократичне врядування і культура миру» у 1999—2000 навч. р.

На ефективну співпрацю України та ЮНЕСКО націлював «Меморандум про співробітництво між урядом України і ЮНЕСКО», підписаний 18 листопада 1997 р. під час візиту генерального директора Ф. Майора до Києва. Серед результатів такої співпраці було продовження створення кафедр ЮНЕСКО: у грудні 1997 р. в НТУ «Київський політехнічний інститут» з'явилася кафедра вищої технічної освіти, прикладного системного аналізу та інформатики. Згодом додалися кафедри в інших навчальних закладах і наукових установах у галузі філософії, інформаційних, комунікаційних технологій в освіті, превентивної освіти й соціальної політики, екології техногенних регіонів, кріобіології, клітинної та молекулярної нейробіології, прав людини й демократії. Зокрема було створено кафедру прав людини, миру, демократії та міжнародного взаєморозуміння в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (1998 р.), кафедру превентивного виховання та соціальної політики в Академії педагогічних наук України, кафедру молекулярної та клітинної біотехнології в Інституті фізіології ім. О. Богомольця НАН України (1999 р.).

56-та сесія Генеральної Асамблеї ООН (12 вересня 2001 — 10 вересня 2002 рр.) проголосила 2002-й Міжнародним роком культурної спадщини, 21 травня — Всесвітнім днем культурного розмаїття в ім'я діалогу та розвитку. Ініціативу звернення до ООН із метою проголошення Міжнародного року захисту, збереження та відродження культурної спадщини висунула Україна під час 29-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в листопаді 2001 р. Тоді ж було ухвалено Загальну декларацію про культурне різноманіття, яка передувала ухвалі Генеральної Асамблеї ООН і ґрунтувалася на розумінні різноманіття культур, терпимості, діалогу, співробітництва в умовах взаєморозуміння як запоруки міжнародного миру й безпеки та була першим актом, орієнтованим на збереження культурного різноманіття як чинника розвитку й культурного плюралізму. Декларація містила думку про культурну спадщину як джерело творчості та наголошувала на потребі її зберігання, популяризації, передавання наступним поколінням. Із метою збереження й заохочення культурного різноманіття просувалася ідея здійснення державної політики у цій сфері в партнерстві з приватним сектором і громадянським суспільством. Акт прийняли 185 держав-учасниць ЮНЕСКО, зобов'язавшись визнавати, захищати й активно пропагувати блага, пов'язані з культурною різноманітністю, на місцевому, національному, міжнародному рівнях.

Під час першого відзначення Всесвітнього дня культурного розмаїття в ім'я діалогу та розвитку 2003 р. до міжнародної громадськості звернувся генеральний директор ЮНЕСКО К. Мацуура, наголосивши на важливості широкого інформування громадськості про цінність і важливість розмаїття культур та сприяння за допомогою освіти й засобів масової інформації усвідомленню позитивної ролі культурної різноманітності. Японський правник, економіст (випускник юридичного факультету Токійського університету, економічного факультету коледжу Гейвердфорд) і дипломат (колишній заступник міністра закордонних справ Японії) змінив 1999 р. на посаді Ф. Майора. К. Мацуура вказав на негативні наслідки «галоупучої» глобалізації (зникнення мов, втрата традицій), через які вразливі куль-

тури опиняються на узбіччі й навіть повністю зникають, і застеріг від надмірного «захисту національної самобутності» й тиску релігії на культуру, що загрожує культурі меншин. Регіональні бюро ЮНЕСКО отримали у зв'язку з цим доручення підтримувати культурні ініціативи в різних країнах із метою встановлення партнерських зв'язків із громадянським суспільством, дотримання плюралізму культур, уникнення конфліктів та забезпечення сталого розвитку.

Новий напрям співпраці у сфері збереження світової культурної спадщини ЮНЕСКО започаткувала проектом «Проголошення шедеврів усної і нематеріальної культурної спадщини». Виконавча рада ЮНЕСКО розробила положення про надання статусу шедевра усної й нематеріальної спадщини людства та вже 2001 р. було оголошено 19 номінантів. Серед перших його, зокрема, отримали 2008 р. санскритський театр кутіяттам, традиційне виконання «Рамаяни» рамліла (Індія), театр кабукі (Японія), маскаради племен макіші (Замбія) та гюле-вам-кулу (спільно з Малаві й Мозамбіком), народний ізополіфонічний спів (Албанія), гра на дудуку (Вірменія). На розвиток діяльності у сфері захисту культурної спадщини 32-га сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО 2003 р. ухвалила Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. Базове поняття акта поширювалося на звичаї, форми представлення та вираження, знання й навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти, культурні простори, визнані спільнотами, групами та в деяких випадках окремими особами складовими їхньої культурної спадщини. До об'єктів охорони нематеріальної культурної спадщини було віднесено усні традиції й форми вираження, зокрема в мові, як носії нематеріальної культурної спадщини; виконавські мистецтва; звичаї, обряди, свята; знання і звичаї, що стосуються природи та Всесвіту; знання та навички, пов'язані з традиційними ремеслами [14].

З метою забезпечення координації таких заходів на міжнародному рівні створювався Міжурядовий комітет з охорони нематеріальної культурної спадщини у складі представників держав-учасниць, до завдань якого входила, зокрема, координація зусиль країн-членів ЮНЕСКО щодо відродження та поширення традиційних культур і реєстрації культурних об'єктів шляхом складання Списку шедеврів усної та нематеріальної культурної спадщини людства з двома частинами: Репрезентативним списком нематеріальної культурної спадщини людства і Списком нематеріальної культурної спадщини, що потребує негайної охорони, організація відповідних заходів щодо внесених до списку об'єктів [14].

Україна приєдналася до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини 6 березня 2008 р. Першим вітчизняним елементом, унесеним до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства, став петриківський розпис. Із метою презентації його традиції з ініціативи керівництва Дніпропетровської ОДА відбулося світове роуд-шоу майже у 20 країнах світу, а також презентаційний захід в Європарламенті та штаб-квартирі ЮНЕСКО. Остання експозиція «Петриківський розпис — кольори традиції» 10—14 червня 2013 р. була присвячена 10-річчю Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини. Право внесення до списку як об'єкт нематеріальної спадщини

людства Петриківка виборолa під час 8-ї сесії Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО (м. Баку, 5 грудня 2013 р.) в конкуренції з аргентинським танго та угорським хлібом-супом. 2016 р. до Репрезентативного списку було внесено ще один український об'єкт — козацькі пісні Дніпропетровської обл. (у списку традицій, що потребують термінової охорони), 2019 р. — косівську мальовану кераміку, 2021 р. — кримськотатарський орнамент орьнек і знання про нього.

Розвивалися контакти України з ЮНЕСКО й у сфері освіти. Міжнародна співпраця українських освітян активізувалася зі створенням 2000 р. при Міністерстві освіти і науки України Координаційної ради з питань забезпечення якісної освіти для всіх в контексті рішень Міжнародного освітнього форуму у Сенегалі (Дакарський форум), що відбувся у квітні 2000 р. та ухвалив стратегію «Освіта для всіх» до 2015 р. [7]. З нагоди проведення 17—19 вересня 2000 р. Київським державним лінгвістичним університетом у межах стратегії Міжнародної конференції Лінгвапакс-VIII «На межі тисячоліть: через вивчення мов і культур — до культури миру, злагоди і співпраці» президент України Л. Кучма запросив до Києва генерального директора ЮНЕСКО К. Мацууру, який тоді вперше відвідав українську столицю.

На початку 2000-х рр. активізувалася участь українських шкіл у програмі «Асоційовані школи ЮНЕСКО», що діяла від 1954 р. з метою поглиблення знань молоді в галузі прав людини, демократії, міжкультурних зв'язків і захисту довкілля, розвитку молодіжної дипломатії, вивчення світових проблем та ролі системи ООН в їх урегулюванні. Примірне положення про асоційовані школи ЮНЕСКО в Україні Міністерство освіти і науки України затвердило наказом від 31 січня 2001 р. Того ж року відбулися дві конференції: «Збереження архітектурних пам'яток Львова — перлини світової спадщини ЮНЕСКО», «Полікультурний простір Житомирщини очима молодих: минуле, теперішнє, майбутнє». Розвивалися інші форми співпраці: спеціальні освітні програми, літні табори, міжнародні семінари, орієнтовані на розвиток активного спілкування, багатомовності, інформаційної свободи і творчості, дипломатичного хисту, поваги до поглядів представників меншості.

2003 р. Україну було обрано членом Комітету штаб-квартири ЮНЕСКО та Ради Міжнародного бюро з питань освіти, Міжурядової ради міжнародної програми розвитку комунікацій. Приєднання нашої держави до Болонського процесу супроводжувалося роз'яснювальною роботою, науковими дискусіями й зібраннями міжнародного рівня. Впродовж 2004—2005 рр. під егідою ЮНЕСКО відбулася низка наукових і науково-практичних конференцій, присвячених проблемі освіти: «Університети. Інформаційне суспільство, ЮНЕСКО» в КНУ ім. Тараса Шевченка, «ЮНЕСКО з превентивної освіти проти СНІДу та туберкульозу» зусиллями кафедр ЮНЕСКО при вишах України, «Мовна освіта в контексті болонських реалій» у Київському національному лінгвістичному університеті та ін. У листопаді 2005 р. на базі НТУ «Київський політехнічний інститут» було засновано Центр віртуального університету науково-технічних

та інженерних вищих навчальних закладів Центральної і Східної Європи. А у квітні 2006 р. за участі генерального директора ЮНЕСКО К. Мацуури відбулася міжнародна конференція «Право на освіту у країнах перехідного періоду», організована Національною комісією України у справах ЮНЕСКО та кафедрою ЮНЕСКО в Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

У 2004 р. Україна відзначила 50-річчя свого членства в ЮНЕСКО. З цієї нагоди було випущено поштову марку (дизайн розробив О. Кохан) і пам'ятну монету (автор С. Іваненко), символічно введену в обіг 12 травня 2004 р. Під час ювілейного заходу у штаб-квартирі ЮНЕСКО К. Мацуура назвав Україну «авторитетним членом» організації «завдяки високому розвитку [...] науки, культури, освіти та інформаційно-комунікаційних технологій» [15].

Того ж року з метою сприяння міжнародному співробітництву міст, підтримки їх економічного, соціального, культурного розвитку та презентації досягнень і найкращих практик, розпочалося створення мережі креативних міст ЮНЕСКО за сімома напрямками: ремесла й народне мистецтво, дизайн, кіно, гастрономія, література, медіамистецтво, музика. Головна мета такої співпраці міст декларувалася як перетворення їх на більш безпечні, стійкі, інклюзивні та стабільні відповідно до Порядку денного у сфері сталого розвитку ООН до 2030 р. Першим статус креативного міста ЮНЕСКО в номінації «Література» отримав 2015 р. Львів, а у 2019 р. до мережі в тій самій номінації приєдналася Одеса [16].

Нові грані у співпраці України з ЮНЕСКО з'явилися також у сфері фізичного виховання та спорту, в питаннях ролі спорту в обстоюванні миру, дослідженні ролі жінки у спорті, в боротьбі з допінгом, у формуванні в молоді навичок здорового способу життя тощо. З метою поширення позитивних рольових прикладів для людей «нового покоління» з-поміж найкращих спортсменів світового рівня було створено інститут чемпіонів спорту ЮНЕСКО. Цей почесний титул першим серед українців за вагомих внесок у пропагування цінностей ЮНЕСКО через спорт отримав у листопаді 2003 р. олімпійський чемпіон зі стрибків у висоту з жердиною С. Бубка. Відтоді український спортсмен виконував також почесну місію посла спорту ЮНЕСКО. 2 червня 2006 р. перелік видатних спортсменів світу, яким було надано звання чемпіона спорту ЮНЕСКО, поповнився іменами українських боксерів братів Кличків [17]. Почесна церемонія їх ушанування відбулася 4 грудня 2006 р. у штаб-квартирі організації в Парижі.

Розвитку співробітництва України з ЮНЕСКО у сфері культури та охорони культурної спадщини сприяв візит до Парижа 16 листопада 2005 р. президента України В. Ющенка. На запрошення К. Мацуури він узяв участь у церемонії відзначення 60-ї річниці ЮНЕСКО. Важливою подією поза основною метою візиту стало відкриття в м. Санліс пам'ятника Анні Ярославні, королеві Франції. Як інтелектуальна і культурна складова візиту демонструвалася виставка «Україна — світові» з унікальними експонатами трипільської культури з колекції Національного музею історії України.

Питання популяризації у світі інформації про трипільську цивілізацію та експонування у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі й у музеях Франції пам'яток цієї

культури обговорювалися під час візиту до Києва у травні 2005 р. заступника генерального директора ЮНЕСКО з питань культури М. Бушнакі. Напередодні візиту, в липні 2005 р., у Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з'явився новий український об'єкт — дуга Струве (4 геодезичні пункти: Баранівка, Катеринівка, Старонекрасівка, Фельштин). Під час зустрічей М. Бушнакі з В. Ющенком та головою Національної комісії України у справах ЮНЕСКО В. Огризком було досягнуто домовленостей щодо включення нових українських об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО й залучення міжнародних експертів до вивчення об'єктів культурної та природної спадщини, розташованих в Україні. Вже наприкінці квітня 2006 р. до Києва прибули міжнародні експерти для надання технічної допомоги Національному заповіднику «Софія Київська».

Під егідою ЮНЕСКО у квітні 2006 р. відбулася конференція щодо вивчення наслідків Чорнобильської катастрофи «Двадцять років Чорнобильської катастрофи. Погляд у майбутнє» за участі К. Мацуури. Під час офіційних зустрічей у ході його другого візиту до Києва впродовж 24—26 квітня 2006 р. з міністром закордонних справ Б. Тарасюком обговорювалися питання про видання в Парижі під патронатом ЮНЕСКО збірки вибраних творів І. Франка, залучення експертної підтримки ЮНЕСКО до досліджень відомої української історичної пам'ятки Кам'яна Могила, підтримки з боку ЮНЕСКО пропагування української культури як складової всесвітнього культурного різноманіття та ін. «За видатний особистий внесок у справу збереження всесвітньої культурної спадщини і розвиток співпраці з Україною» президент В. Ющенко вручив високому гостеві орден Ярослава Мудрого 2-го ступеня й отримав у відповідь Золоту медаль ЮНЕСКО [18]. «Ця медаль є свідченням того, що робить Україна у справі збереження і розвитку загальнолюдських цінностей», — зауважив глава держави, приймаючи нагороду [19].

Президент України і генеральний директор ЮНЕСКО підписали спільне комюніке про співробітництво між Україною та ЮНЕСКО щодо пріоритетних програм організації: «Інформація для всіх», орієнтованої на вивчення нових інформаційних та комунікаційних технологій; «Людина і біосфера», спрямованої на розвиток природоохоронної, соціально-економічної, наукової, освітньо-виховної сфер діяльності суспільства з особливою увагою до організації біосферних резерватів у транскордонних регіонах і збереження екологічної чистоти природних заповідників; участь у програмі діяльності Міжнародної океанографічної комісії.

Непересічною подією в історії співпраці України та ЮНЕСКО стало ухвалення 34-ю сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, що відбувалася впродовж 16 жовтня — 2 листопада 2007 р. у Парижі, резолюції «Вшанування пам'яті жертв Великого голоду (Голодомору) в Україні». Міжнародне визнання Голодомору 1932—1933 рр. трагедією українського народу засвідчило голосування, під час якого резолюцію підтримали 190 країн. Проте документ не містив оцінки цієї тяжкої доби у житті українців як геноциду українського народу, а закликав ушанувати померлих від голоду 1932—1933 рр. у різних місцях колишнього СРСР і рівною мірою висловлював співчуття жертвам в Україні, Росії, Казахстані. Резолюція підтримала ініціативу України щодо організації пам'ятних

заходів із нагоди 75-ї річниці трагедії і пропонувала державам-членам розглянути питання участі в них, заклікала сприяти зміцненню пам'яті про Великий голод в Україні шляхом включення цієї інформації до освітніх та науково-дослідних програм із метою засвоєння майбутніми поколіннями уроків важкої сторінки історії. Першим кроком у напрямі реалізації заходів, окреслених у документі, стала проведена в Києві 25 вересня 2008 р. Українським інститутом національної пам'яті під патронатом ЮНЕСКО Міжнародна наукова конференція «Голодомор — штучний голод в Україні. 1932—1933».

На знак вшанування заслуг ЮНЕСКО у просуванні ідеї миру, толерантності, співпраці у сфері культури й освіти 2008 р. відкритий в Андрушівській астрономічній обсерваторії Ю. Іващенко астероїд Головного поясу дістав назву 274300 ЮНЕСКО. Відтак у проголошений за ініціативою Міжнародного астрономічного союзу та ЮНЕСКО Міжнародним роком астрономії 2009-й ЮНЕСКО входила зі власною планетою, відкритою українським астрономом.

Важливим напрямом співпраці з ЮНЕСКО залишалося ознайомлення закордонних партнерів із внеском видатних представників українського народу в розвиток світової культури, науки, спорту. За участі ЮНЕСКО відзначалися, зокрема, 150-річчя від дня народження І. Франка; 100-річчя І. Багряного (2006 р.), М. Примаченко (2009 р.), М. Амосова (2013 р.), 150-річчя П. Грабовського (2014 р.), 200-річчя Т. Шевченка (2014 р.), М. Вербицького (2015 р.), 500-річчя І. Федорова (2010 р.) та ін.

Україна долучилася до ініціативи щодо проголошення 2010-го Міжнародним роком зближення культур, а 2013—2022 — Міжнародною декадою зближення культур. У рамках Міжнародного року зближення культур 2—5 листопада 2010 р. в Києві відбувся семінар «Роль релігійних громад в управлінні об'єктами Всесвітньої спадщини». За ухваленою за його підсумками Київською заявою 15—17 грудня 2010 р. делегація України провела інформаційний брифінг для співробітників постійних представництв держав-членів ЮНЕСКО. Українська ініціатива отримала гідну оцінку очільниці організації — з листопада 2009 р. це представниця Болгарії, перша жінка на цій високій посаді та перша ж репрезентантка регіону Центрально-Східної Європи кар'єрна дипломатка І. Бокова.

У квітні 2011 р. І. Бокова здійснила перший робочий візит в Україну. Вона взяла участь у конференції «25 років Чорнобильської катастрофи: Безпека майбутнього», що проходила в Києві 20—21 квітня 2011 р. відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Під час перебування в Києві І. Бокова відвідала також Музей мікромініатюр М. Сядристого на території Києво-Печерського заповідника й оглянула місто. По завершенні візиту вона висловила стурбованість забудовою берегів Дніпра в Києві, а 35-та сесія Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО 19—29 червня 2011 р. ухвалила рішення з вимогою до української сторони запровадити мораторій на будівництво висотних споруд на берегах ріки до того часу, коли буде зроблено експертну оцінку впливу такого будівництва на панораму Києво-Печерської лаври, переглянути будівельні плани відповідно до Конвенції про охорону Всесвітньої спадщини та не пізніше лютого 2013 р. надати

оновлену доповідь про стан збереження об'єктів культурної спадщини й виконання вимог конвенції [20].

28 червня 2011 р. 35-та сесія Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО ухвалила й позитивне рішення для України про внесення до Списку світової спадщини архітектурного ансамблю резиденції митрополитів Буковини й Далмації у Чернівцях. Ще два об'єкти — група унікальних дерев'яних церков Карпатського регіону Польщі та України й Херсонес Таврійський і його хора поповнили перелік 21 червня 2013 р. на 37-й сесії Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО [21]. Під час цієї сесії Україну обрали до Виконавчої ради ЮНЕСКО на період 2013—2017 рр. [22], що засвідчило позицію нашої країни як відповідального й активного члена організації.

Контакти з ЮНЕСКО підтримувалися також через офіційних представників України чи делегації, відправлені на заходи ЮНЕСКО в Парижі. Зокрема перший заступник міністра освіти, молоді та спорту Є. Суліма, який брав участь у I Глобальному форуму ЮНЕСКО «Освіта для всіх» у Парижі 21—23 листопада 2012 р., висунув ініціативу проведення в Києві регіональної конференції ЮНЕСКО з питань освіти. Її підтримала очільниця організації із зауваженням, що здобутки освіти України за останні роки можуть бути прикладом для інших країн [7].

Україна — ЮНЕСКО: пріоритети співробітництва за «гібридної війни» Росії проти України

Зустріч І. Бокової з міністром культури України Є. Нищуком у квітні 2014 р. в Парижі мала інший привід. Тоді вже тривала розпочата Росією «гібридна війна», було окуповано Кримський півострів. 27 березня 68-ма Генеральна Асамблея ООН, яка зібралася спеціально для розгляду цього питання, ухвалила в надзвичайно складних дебатах резолюцію про підтвердження визнання територіальної цілісності України «в міжнародно визнаних кордонах» та невизнання кримського «референдуму» [23]. При цьому документ не містив засудження дій Росії щодо захоплення Криму. Україна ініціювала включення до порядку денного сесії ЮНЕСКО питання захисту культурних пам'яток на окупованій території, де під загрозою опинився об'єкт Світової матеріальної спадщини ЮНЕСКО — Херсонес Таврійський і його хора. Окупанти тут почали «благоустрій», орієнтуючись на туристичні переваги (обладнали у заповідній зоні місця для глядачів) та проводячи розкопки без дотримання наукових вимог. Виконавча рада ЮНЕСКО без зволікань ухвалила резолюцію 194-ї сесії від 15 квітня 2014 р. «Моніторинг ЮНЕСКО ситуації у Криму (Україна)». В документі йшлося про вироблення спільного алгоритму дій задля захисту культурної, природної та наукової спадщини України на окупованій Росією території півострова. Передбачалося застосувати всі можливі засоби збирання інформації для дослідження ситуації в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь у сферах компетенції ЮНЕСКО. Проти резолюції проголосували Росія, Куба, Китай, Бразилія.

Під час зустрічі з Є. Нищуком І. Бокова підтримала пропозицію української сторони щодо створення експертної групи у складі фахівців із різних країн для моніторингу питань захисту культурної спадщини, висловила пропозицію бути посередницею в рамках свого мандата в переговорах про долю об'єктів культурної спадщини України [24].

30 жовтня 2014 р. Виконавча рада ЮНЕСКО розглянула доповідь очільниці організації за результатами моніторингу ситуації у Криму й затвердила 16 квітня 2015 р. (попри спроби Росії зірвати ухвалення) рішення про продовження спостереження за станом збереження пам'яток культури на півострові. Починаючи з 2015 р. доповідь керівництва з цього питання розглядалася на кожній сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО, а перед сесіями двічі на рік відбувалися зустрічі з кримської проблематики. На знак демонстрації своєї позиції щодо «повернення Криму» російський очільник В. Путін 1 серпня 2015 р. включив Національний заповідник «Херсонес Таврійський» до Єдиного реєстру об'єктів культурної спадщини Росії, попри перебування цього українського об'єкта від 2013 р. у Списку світової матеріальної спадщини.

2016 р. з метою підтримки зусиль України щодо активного залучення ЮНЕСКО до питань забезпечення поваги до прав й основних свобод людини почала формуватися Група друзів України ЮНЕСКО. До неї першими ввійшли Австралія, Канада, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Латвія, Литва, Нідерланди, Польща, Швеція, Великобританія. Держави-партнерки об'єдналися в адвокатуванні України щодо ухвалення відповідних рішень Виконавчої ради ЮНЕСКО, ініціюванні та приєднанні до заяв, що стосувалися нашої країни.

Надалі співпраця України з ЮНЕСКО відбувалася з урахуванням реалій розв'язаної Росією «гібридної війни». На знак визнання прагнення сприяти музиці як засобу діалогу та взаєморозуміння між людьми 29 листопада 2016 р. було надано звання артиста ЮНЕСКО в ім'я миру художньому керівникові, головному диригентові оркестру «Київ-Класик», народному артистові України Г. Макаренку [25]. Поглиблювалася співпраця України у програмі ЮНЕСКО «Пам'ять світу». До Міжнародного реєстру цієї програми 30 жовтня 2017 р. було внесено українську номінацію «Документальна спадщина, пов'язана з аварією на Чорнобильській АЕС». До номінованого документального комплексу ввійшли документи п'яти вітчизняних архівів, що стосуються аварії на ЧАЕС і ліквідації її наслідків та за радянського часу мали гриф обмеженого доступу.

10 листопада 2017 р. І. Бокову на посаді генеральної директорки ЮНЕСКО змінила французька політична й державна діячка О. Азуле. У цей час представником України в організації був О. Шамшур. Йому вдалося досягти порозуміння щодо запровадження прямого моніторингу ситуації у Криму. Цього разу характер моніторингової місії передбачався комплексний — в усіх сферах відповідальності ЮНЕСКО у двох фазах: поза Кримським півостровом (на континентальній частині України із залученням представників громадських організацій із Криму) та безпосередньо там. Під час попереднього обговорення проекту російські представники висловилися проти допуску місії ЮНЕСКО на окуповану територію.

Після кількох раундів консультацій представників секретаріату ЮНЕСКО в Києві було вирішено розпочати роботу в березні — квітні 2019 р. [26]. Однак пандемія COVID-19 скоригувала плани щодо активності місії.

В листопаді 2021 р. ЮНЕСКО відзначила своє 75-річчя. На 41-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО з цієї нагоди Україну представляла офіційна делегація на чолі з головою Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Е. Джапаровою. Напередодні ювілейної сесії було оголошено про приєднання до Мережі креативних міст ЮНЕСКО в номінації «Музика» Харкова [27]. Під час сесії її учасники почули ініційоване президентом України В. Зеленським і Національною комісією у справах ЮНЕСКО привітання-флешмоб із нагоди 75-річчя ЮНЕСКО, запущений із метою привернути увагу до діяльності організації та підтримати її цінності. У зверненні зазначалося, що «сила ЮНЕСКО полягає також у здатності знаходити адекватні відповіді на складні виклики, і Україна готова активно працювати спільно з іншими країнами-учасницями заради досягнення цілей» [28].

У своєму зверненні до учасників із трибуни форуму Е. Джапарова наголосила на систематичному порушенні міжнародного права та прав людини і зневажанні цінностей ЮНЕСКО окупаційною владою Криму та закликала до належної реакції з боку міжнародних партнерів України. Заклик української представниці в поважній аудиторії пролунав за три місяці до початку відкритого вторгнення Росії в Україну, що цинічно перекреслило 75 років діяльності ЮНЕСКО заради культури миру. Як українське ювілейне привітання для ЮНЕСКО в одній із найвідоміших церков Парижу — Сен-Сюльпіс прозвучав концерт творів композитора, поета, а разом кримського хана Газі II Герая у виконанні оркестру «Київ-Класик» під керівництвом артиста ЮНЕСКО в ім'я миру Г. Макаренка.

Україна — ЮНЕСКО: співпраця під час повномасштабної війни Росії проти України

Відкрита агресія Росії поставила під загрозу не лише культурну спадщину України, а й існування самої незалежної держави. Російські нападники свідомо спрямовували нищівні удари по музеях, бібліотеках, архівах. Уже в перші дні повномасштабної війни згоріли історико-краєзнавчий музей в Іванкові на Київщині, де зберігалися полотна народної художниці М. Примаченко, Національний музей Григорія Сковороди у с. Сковородинівка на Харківщині, архів Управління СБУ у Чернігівській обл. 27 лютого 2024 р. Україна закликала ЮНЕСКО виключити Росію з членів організації як державу-терористку [29]. На початку березня ЮНЕСКО висловила глибоку стурбованість через воєнне вторгнення, збитки, завдані креативному місту ЮНЕСКО Харкову, та жаль із приводу жертв серед цивільного населення, назвавши удари по культурних об'єктах і школах порушенням міжнародного права та закликавши Росію негайно припинити напади на установи освіти (зокрема бомбардування Харківського національного університету ім. В. Каразіна), меморіальні місця (ракетний удар по Бабиному Яру), культурну та медієву (обстріл телевежі

Киева) інфраструктури. Принципову позицію засудження російської агресії та підтримки України висловила Група друзів України в ЮНЕСКО.

Реакція ЮНЕСКО корелювала з резолюцією про агресію проти України та у світлі руйнівної ескалації насильства спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН 2 березня, яка містила підтвердження визнання територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів та вимогу негайного припинення застосування сили проти України.

Діячам ЮНЕСКО атаки на культурну спадщину цілком асоціювалися з атакою на ідентичність України [30]. Керівниця організації О. Азуле закликала до захисту українського культурного надбання [31], однак можливість позбавлення Росії членства в ЮНЕСКО виключила через членство цієї держави в ООН. Натомість Виконавчий комітет Міжнародної ради архівів підтримав ініціативу Державної архівної служби України щодо припинення членства в МРА держархівів РФ усіх категорій і 10 березня на терміновому засіданні проголосував за розрив відносин із державними архівними установами Росії й Білорусі [32].

18 березня Комітет з охорони культурної спадщини ЮНЕСКО ухвалив декларацію щодо війни та на звернення у формі відкритого листа 46 міністрів країн-учасниць Конвенції про Всесвітню спадщину 1972 р. про російські воєнні злочини в Україні змушений був відмовитися від проведення 45-ї сесії Комітету в Казані.

Засудивши російську агресію проти України, ЮНЕСКО активізувала підтримку українського народу у справі захисту культурної спадщини, збереження якісної освіти й гарантування безпеки журналістів. Планом дій ЮНЕСКО в надзвичайних ситуаціях з обсягом фінансування 30 млн дол. було окреслено постачання обладнання для захисту пам'ятників і творів мистецтва, надання 50 тис. комп'ютерів для вчителів, які продовжували дистанційне навчання, десятків шоломів і куленепробивних жилетів для журналістів, котрі працювали у зонах бойових дій. Водночас у межах своєї компетенції та в координації з українською владою ЮНЕСКО невідкладно розпочала моніторинг за допомогою аналізу супутникових знімків й оцінку завданих Україні збитків у сфері освіти, культури, інформації, культурної спадщини та запровадження заходів підтримки, розроблення методики позначення емблемою Гаазької конференції 1954 р. із зображенням блакитного щита як знаком захисту культурної спадщини в разі збройного конфлікту основних історичних пам'яток України.

Організація визначила пріоритетом своєї діяльності посилення психосоціальної підтримки учнів, сприяння оцифруванню художньої й документальної спадщини, забезпечення захисту будівель, що перебувають під загрозою російських обстрілів, та розроблення плану безпеки для музеїв, методики роботи музейників з інвентарем у надзвичайних ситуаціях, зберігання колекцій. В Україні було відкрито Бюро ЮНЕСКО, яке очолила співробітниця організації К. Деці Бардескі.

За прискореною процедурою почали розглядатися подання України на внесення до списків нематеріальної культурної спадщини. Так, під час 5-го позачергового засідання Міжурядового комітету ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини 1 липня 2022 р. до Списку шедеврів усної й нематеріаль-

ної культурної спадщини людства було внесено культуру приготування українського борщу. Причому речниця російського зовнішньополітичного відомства М. Захарова назвала цю ініціативу України «ксенофобією, нацизмом, екстремізмом у всіх видах» [33].

Слід зауважити, що культуру приготування українського борщу було вперше внесено серед пов'язаних із традиціями національної кухні, приготування їжі та напоїв елементів нематеріальної культурної спадщини народів світу до Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує негайної охорони. До цього списку вносять елемент за умови, «коли його життєздатність знаходиться під загрозою, незважаючи на зусилля спільноти, групи», або якщо він «надзвичайно гостро потребує захисту, оскільки стикається з серйозними загрозами, внаслідок яких не можна очікувати, що він виживе без негайного захисту» [34]. Небезпеки відмирання традиції немає: борщ готують в Україні й багатьох інших країнах, численні рецепти передаються в українських родинах від покоління до покоління та постійно модифікуються, а до популяризації традиції долучаються засоби масової інформації, державні органи, відомі культурні діячі. Внесення елемента до цього списку зумовила російська агресія. Спрямована на знищення української ідентичності та руйнування світових демократичних цінностей війна загрожує не лише культурі приготування українського борщу, а й усій світовій культурі.

За такою ж процедурою статус пам'ятки ЮНЕСКО попри жорстке протистояння російської делегації за рішенням 18-ї позачергової сесії Комітету всесвітньої спадщини отримав 25 січня 2023 р. історичний центр міста-порту Одеси як об'єкт номінації, що перебуває під загрозою руйнування через війну або стихійне лихо [35]. Представник Росії піддав критиці таке рішення як нібито «політично мотивоване». Натомість очільниця ЮНЕСКО О. Азуле назвала його символічним кроком, «який полягає у визнанні того, що це місто належить до світової спадщини» й зобов'язуватиме членів конвенції, зокрема Росію, «не спричиняти навмисного руйнування» об'єкта [36].

9 березня 2023 р. в Національній музичній академії України ім. П. Чайковського відкрили першу у світі музичну кафедру ЮНЕСКО «Музика, освіта, наука — заради миру», яку очолив артист ЮНЕСКО в ім'я миру проф. Г. Макаренко [25].

Українським документальним комплексом поповнився у вересні 2023 р. реєстр програми «Пам'ять світу». Об'єкт документальна спадщина «Бабин Яр» репрезентував унікальний онлайн-простір Меморіального центру, який налічує понад 3,5 млн документів із 13 архівів України [37].

У зв'язку з продовженням Росією руйнування об'єктів культурної спадщини в Україні та дальшим грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права Міністерство культури й інформаційної політики України, Український культурний фонд систематично наполягали на позбавленні цієї країни статусу члена ЮНЕСКО. Проте Україна діставала докази підтримки ЮНЕСКО в іншій формі: після масованої ракетної атаки на Київ 10 жовтня 2022 р. ЮНЕСКО надало фінансове сприяння для закупівлі обладнання для пошкоджених будівель музеїв (Ханенків, Т. Шевченка, картинної галереї, науково-при-

родничого НАН України). 31 травня 2023 р. Верховна Рада України ухвалила постанову № 7394 «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) щодо позбавлення Росії статусу держави-члена ЮНЕСКО». Однак позиція ЮНЕСКО у цьому питанні залишилася незмінною [38].

У липні 2023 р. Росія бомбардувала історичні центри Львова й Одеси. Міський голова Одеси Г. Труханов закликав ЮНЕСКО виключити Росію з організації. На підтримку заклику Верховна Рада України ще раз звернулася до ЮНЕСКО щодо позбавлення Росії членства [39] та закликала невідкладно направити в Україну місію для оцінки збитків, завданих російськими ударами для об'єктів Всесвітньої спадщини у Львові, Одесі, визначення допомоги й можливих дій ЮНЕСКО задля захисту об'єктів культурного надбання в Україні від російської агресії.

ЮНЕСКО засудила російські ракетні удари по історичних центрах Львова й Одеси. Керівниця організації О. Азуле відвідала Київ, Чернігів, Одесу, щоб засвідчити всебічну підтримку в межах своєї діяльності. 29 липня місія ЮНЕСКО на чолі з К. Децці Бардескі прибула до Одеси, аби попередньо оцінити збитки: було відомо про 8 пошкоджених культурних пам'яток на Одещині.

У відповідь на ініціативу України щодо надання посиленого захисту ключовим об'єктам культурної спадщини відповідно до положень Гаазької конвенції 1954 р. та протоколів до неї, 7 вересня 2023 р. ЮНЕСКО внесла до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленим захистом у зв'язку з цинічним знищенням росіянами музеїв, театрів, бібліотек, архівів 20 об'єктів української культурної спадщини, зокрема історичний центр Львова, Софію Київську, дерев'яні церкви Карпатського регіону, дендрологічний парк «Софіївка», могили Тараса Шевченка та ін. Надання об'єктам культурної спадщини України посиленого захисту стало прецедентом у практиці застосування 2-го протоколу Гаазької конвенції 1954 р. як процедури, що була вперше ініційована у воєнний час.

Загалом станом на кінець 2023 р. за даними Міністерства культури з початку відкритого вторгнення Росія запустила понад 10 000 ракет та безпілотників по Україні. В результаті цих ударів пошкоджено чи зруйновано понад 1700 об'єктів культурної інфраструктури та більш ніж 870 пам'яток культурної спадщини [39].

Україна завершувала надзвичайно складний другий рік повномасштабної війни в новому статусі у взаєминах з ЮНЕСКО: під час 24-ї сесії Генеральної асамблеї країн-учасниць Конвенції про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини 22 листопада 2023 р. нашу країну вперше обрали до Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на період 2023—2027 рр. Перед тим головування у цьому органі втратила Росія як держава-агресорка.

Незламність українського народу і сталість його участі в діяльності організації засвідчило подання Києвом у лютому 2024 р. заявки на отримання статусу міста музики ЮНЕСКО [40].

* * *

Із 70 років співпраці України з ЮНЕСКО 33 припадає на час після проголошення державної незалежності, з них 10 років в умовах війни Росії проти України. Пріоритети співпраці з ЮНЕСКО й незалежної України від початку 1990-х рр. залишаються незмінними: вони зумовлені місією організації, орієнтованою на сприяння збереженню миру та налагодженню співпраці між різними країнами в галузі освіти, науки, культури, досягненню поваги до справедливості, законності в міжнародній гуманітарній співпраці, дотриманню прав й основних свобод людини безвідносно до раси, статі, мови, релігії. Основні напрями співпраці України та ЮНЕСКО визначалися її середньостроковими планами і програмами у сфері освіти, забезпечення збереженості культурної спадщини (матеріальної й нематеріальної), інформації, спорту, енергетики, океанографії. За час співробітництва Україна провадила свою діяльність як креативний, ініціативний та відповідальний член ЮНЕСКО, навіть в умовах розв'язаної Росією повномасштабної війни демонструючи вірність загальнолюдським цінностям. Україна ініціювала розроблення «Програми культури миру», покладеної в основу проекту «На шляху до культури миру». Визнання активності України як держави-члена ЮНЕСКО засвідчена тим, що вона тричі обиралася до Виконавчої ради (на період 1995—1999, 2001—2005, 2013—2017 рр.) та до Міжурядового комітету Всесвітнього десятиріччя розвитку культури, Міжурядового комітету зі сприяння поверненню культурних цінностей країнам їх походження, Комітету штаб-квартири, інших керівних органів. Важливу функцію в координації співпраці виконує створена 26 березня 1996 р. Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, функція представника України при ЮНЕСКО поєднується з посадою надзвичайного й повноважного посла України у Французькій Республіці.

Формуванню позитивного іміджу України, її інтеграції у світовий та європейський культурний простори сприяли ухвали Генеральної конференції ЮНЕСКО про відзначення ювілеїв видатних українців, присвоєння почесних звань чемпіон спорту ЮНЕСКО, артист ЮНЕСКО в ім'я миру, внесення до Списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО українських пам'яток культури, природи; документальних зібрань — до програми «Пам'ять світу»; традицій — до Репрезентативного списку українських елементів нематеріальної спадщини; міст — до Мережі креативних міст ЮНЕСКО.

Після початку «гібридної війни» Росії проти України ЮНЕСКО підтримала нашу країну, було створено Групу друзів України в ЮНЕСКО, а від початку відкритого російського вторгнення організація засудила воєнні дії та активізувала підтримку українського народу у справі захисту культурної спадщини, збереження якісної освіти, гарантування безпеки журналістів та убезпечення й відновлення будівель закладів культури, зруйнованих, пошкоджених під час російських бомбардувань і ракетних обстрілів. Упродовж 2022—2023 рр. до Списку шедеврів усної та нематеріальної культурної спадщини людства ввійшла культура приготування українського борщу, статус пам'ятки ЮНЕСКО отримала Одеса, в Національній музичній академії України відкрито першу у світі музичну кафедру ЮНЕСКО.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kostenko, O.Yu. Diialnist Ukrainy v YuNESKO (80-ti — pochatok 90-kh rokiv) (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 1994 [in Ukrainian].
[Костенко О.Ю. Діяльність України в ЮНЕСКО (80-ті — початок 90-х років): автореф. дис. ... канд. істор. наук. Київ, 1994. 22 с.]
2. Yatsenkivskiy, O.V. Ukraina 50 rokov chlen YuNESKO. *Pedahobika tolerantnosti*. 2004. 2-3: 149-151 [in Ukrainian].
[Яценківський О.В. Україна 50 років член ЮНЕСКО. *Педагогіка толерантності*. 2004. № 2-3. С. 149—151].
3. Makarenko, Ye.A. Informatsiine suspilstvo, polityka, pravo v prohramnii diialnosti YuNESKO. Kyiv, 2001 [in Ukrainian].
[Макаренко Є.А. Інформаційне суспільство, політика, право в програмній діяльності ЮНЕСКО. Київ, 2001. 384 с.]
4. Kulchyt'ska, O.V. Ukraina — YuNESKO: kroky istorychnoho partnerstva. *Hileia: Nauk. visnyk*. 2012. 60 (5): 159-163 [in Ukrainian].
[Кульчицька О.В. Україна — ЮНЕСКО: кроки історичного партнерства. *Гілея: Наук. вісник*. 2012. Вип. 60 (№ 5). С. 159—163].
5. Demianiuk, O. Humanitarnymu zasobamy. YuNESKO — mahistral z dvostoronnim rukhom. *Polityka i chas*. 2001. 11: 70-77 [in Ukrainian].
[Дем'янюк О. Гуманітарними засобами. ЮНЕСКО — магістраль з двостороннім рухом. *Політика і час*. 2001. № 11. С. 70—77].
6. Lytovchenko, V.V. Vsesvitnia spadshchyna YuNESKO v Ukraini. Kyiv, 2021 [in Ukrainian].
[Литовченко В.В. Всесвітня спадщина ЮНЕСКО в Україні. Київ, 2021. 180 с.]
7. Pilkevych, V. "Osvita dlia vsikh" v diialnosti YuNESKO. *Yevropejski istorichni studii*. 2018. 10: 176-186. URL: <https://drive.google.com/file/d/1aW5ELowXf67iKDTQ30RvPDVxhPQ214dz/view> [in Ukrainian].
[Пількевич В. «Освіта для всіх» в діяльності ЮНЕСКО. *Європейські історичні студії*. 2018. № 10. С. 176—186 <https://drive.google.com/file/d/1aW5ELowXf67iKDTQ30RvPDVxhPQ214dz/view> (дата звернення: 01.03.2024)].
8. Vidnianskyi, S.V. Chomu ta yak Ukrain'ska RSR stala odniieiu z krain-zasnovnyts OON? (do 70-richchia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i chlenstva v nii Ukrainy). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2015. 5 (254): 172-185 [in Ukrainian].
[Віднянський С.В. Чому та як Українська РСР стала однією з країн-засновниць ООН? (до 70-річчя Організації Об'єднаних Націй і членства в ній України). *Український історичний журнал*. 2015. № 5 (254). С. 172—185].
9. Slipchenko, A. Eto bylo nedavno. Kyiv, 2013. T. 1 [in Russian].
[Слипченко А. Это было недавно. Киев, 2013. Т. 1. 484 с.]
10. Protokol pro spivrobitnytstvo mizh Ukrain'skoiu Radianskoiu Sotsialistychnoiu Respublikoiu i Orhanizatsiieiu Obiednanykh Natsii v pytanniakh osvity, nauky i kultury (YuNESKO) vid 13 kvitnia 1991 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_644 [in Ukrainian].
[Протокол про співробітництво між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Організацією Об'єднаних Націй в питаннях освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) від 13 квітня 1991 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_644 (дата звернення: 01.03.2024)].
11. Matiash, I.B. Sovmestnoe arkhivnoe nasledie i natsionalnyie arkhivnyie fondy stran post-sovetskogo prostranstva. *Sovmestnoe nasledie i natsionalnyie arkhivnyie fondy; Elektronnyie dokumentoobrot i elektronnyie arkhivy* (Odessa, 21—22 maia 2010 g.): Mat. mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Kiev, 2011: 9-24 [in Russian].

- [Матяш, И.Б. Совместное архивное наследие и национальные архивные фонды стран постсоветского пространства. *Совместное архивное наследие и национальные архивные фонды; Электронный документооборот и электронные архивы* (Одесса, 21—22 мая 2010 г.): Мат. междунар. науч.-практ. конф. Киев, 2011. С. 9—24].
12. Kovalchuk, H., Mukha, L. Prohrama YuNESKO “Pamiat svitu”: diialnist bibliotek, arkhiviv, muzeiv zi zberezhenia dokumentalnoho nadbannia. *Bibliotechnyi visnyk*. 2007. 2: 42-47 [in Ukrainian].
[Ковальчук, Г., Муха, Л. Програма ЮНЕСКО «Пам’ять світу»: діяльність бібліотек, архівів, музеїв зі збереження документального надбання. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 2. С. 42—47].
 13. UNESCO and culture of peace: promoting a global movement, “From a Culture of Violence to a Culture of Peace”. *UNESCO Publishing*. 1996. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000105029> (дата звернення: 01.03.2024).
 14. Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchynu. *Verkhovna Rada Ukrainy*. 27.08.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text [in Ukrainian].
[Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Верховна Рада України*. 27.08.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 28.02.2024)].
 15. *Kafedra YuNESKO KPI im. Ihoria Sikorskoho*. URL: https://unesco.kpi.ua/?page_id=17&lang=uk [in Ukrainian].
[Кафедра ЮНЕСКО КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: https://unesco.kpi.ua/?page_id=17&lang=uk (дата звернення: 03.03.2024)].
 16. YuNESKO vkluchyla Lviv do svoiei merezhi kreatyvnykh mist. *Ridna kraina: svitobliadnyj portal*. 14.12.2015. URL: <https://ridna.ua/2015/12/yunesko-vklyuchyla-lviv-do-svojeji-merezhi-kreatyvnyh-mist/> [in Ukrainian].
[ЮНЕСКО включила Львів до своєї мережі креативних міст. *Рідна країна: світоглядний портал*. 14.12.2015. URL: <https://ridna.ua/2015/12/yunesko-vklyuchyla-lviv-do-svojeji-merezhi-kreatyvnyh-mist/> (дата звернення: 28.02.2024)].
 17. Chempiony sportu YuNESKO. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіон_спорту_ЮНЕСКО [in Ukrainian].
[Чемпіони спорту ЮНЕСКО. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіон_спорту_ЮНЕСКО (дата звернення: 28.02.2024)].
 18. Iushchenko vruchyv hendyrektoru YuNESKO orden Yaroslava Mudroho. *Podrobytsi*. 25.04.2006. URL: <https://podrobnosti.ua/308150-juschenko-vruchil-gendirektoru-junesko-orden-jaroslava-mudrogo.html/> [in Ukrainian].
[Ющенко вручив гендиректору ЮНЕСКО орден Ярослава Мудрого. *Подробщиці*. 25.04.2006. URL: https://podrobnosti.ua/308150-juschenko-vruchil-gendirektoru-junesko-orden-jaroslava-mudrogo.html (дата звернення: 28.02.2024)].
 19. Prezydent Ukrainy nahorodyv Hendyrektora YuNESKO. *UNIAN*. 25.04.2006. URL: <https://www.unian.ua/world/3336-prezident-ukrajini-nagorodiv-gendirektora-yunesko.html> [in Ukrainian].
[Президент України нагородив Гендиректора ЮНЕСКО. *УНІАН*. 25.04.2006. URL: <https://www.unian.ua/world/3336-prezident-ukrajini-nagorodiv-gendirektora-yunesko.html> (дата звернення: 03.03.2024)].
 20. YuNESKO sturbovane zabudovoiu berehiv Dnipra v Kyievi. *Radio Svoboda*. 22.07.2011. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24273476.html> [in Ukrainian].
[ЮНЕСКО стурбоване забудовою берегів Дніпра в Києві. *Радіо Свобода*. 22.07.2011. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24273476.html> (дата звернення: 02.03.2024)].

21. Dereviani tserkvy Karpat vnesly do Spysku vsesvitnoi spadshchyny YuNESKO. *UNIAN. Kultura*. 24.06.2013. URL: <https://web.archive.org/web/20130624104445/http://culture.unian.net/ukr/detail/194648> [in Ukrainian].
[Дерев'яні церкви Карпат внесли до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. *УНІАН. Культура*. 24.06.2013. URL: <https://web.archive.org/web/20130624104445/http://culture.unian.net/ukr/detail/194648> (дата звернення: 03.03.2024)].
22. Ukrainu obraly do vykonavchoi rady YuNESKO. *BBC News Ukraina*. 14.11.2013. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2013/11/131114_ek_ukraine_unesco [in Ukrainian].
[Україну обрали до виконавчої ради ЮНЕСКО. *BBC News Україна*. 14.11.2013. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2013/11/131114_ek_ukraine_unesco (дата звернення: 02.03.2024)].
23. Henasambleia OON pidtrymala terytorialnu tsilisnist Ukrainy. *Ukrainska pravda*. 27.03.2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/27/7020541/> [in Ukrainian].
[Генасамблея ООН підтримала територіальну цілісність України. *Українська правда*. 27.03.2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/27/7020541/> (дата звернення: 02.03.2024)].
24. Heneralnyi dyrektor YuNESKO Iryna Bokova vyslovyla zanepekoiennia sytuatsiieiu v Ukraini. *Prostir.Museum*. 10.04.2014. URL: <http://prostir.museum/ua/post/32498> [in Ukrainian].
[Генеральний директор ЮНЕСКО Ірина Бокова висловила занепокоєння ситуацією в Україні. *Prostir.Museum*. 10.04.2014. URL: <http://prostir.museum/ua/post/32498> (дата звернення: 02.03.2024)].
25. Ukrainets vpershe otrymaie zвання Artyst YuNESKO v imia myru. *Uriadovuj kurier*. 29.11.2016. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/ukrayinec-vpershe-otrimaye-zvannya-artist-yunesko/> [in Ukrainian].
[Українець вперше отримує звання Артист ЮНЕСКО в ім'я миру. *Урядовий кур'єр*. 29.11.2016. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/ukrayinec-vpershe-otrimaye-zvannya-artist-yunesko/> (дата звернення: 28.02.2024)].
26. Lazareva, A. Oleh Shamshur: "YuNESKO — tse chy ne yedyna mizhnarodna orhanizatsiia, na poriadku dennomu yakoi postiino stoit krymske pytannia". *Ukrainskyj tyzhden*. 18.01.2019. URL: <https://tyzhden.ua/oleh-shamshur-iunesko-tse-chy-ne-iedyna-mizhnarodna-orhanizatsiia-na-poriadku-dennomu-iakoi-postijno-stoit-krymske-pytannia> [in Ukrainian].
[Лазарева А. Олег Шамшур: «ЮНЕСКО — це чи не єдина міжнародна організація, на порядку денному якої постійно стоїть кримське питання». *Український тиждень*. 18.01.2019. URL: <https://tyzhden.ua/oleh-shamshur-iunesko-tse-chy-ne-iedyna-mizhnarodna-orhanizatsiia-na-poriadku-dennomu-iakoi-postijno-stoit-krymske-pytannia> (дата звернення: 03.03.2024)].
27. Kharkiv pryednavsia do Merezhi kreatyvnykh mist YuNESKO. *Visti Prydniprovia*. 11.11.2021. URL: <https://vesti.dp.ua/harkiv-priyednavsya-do-merezhi-kreativnih-mist-yunesko/> [in Ukrainian].
[Харків приєднався до Мережі креативних міст ЮНЕСКО. *Вісті Придніпров'я*. 11.11.2021. URL: <https://vesti.dp.ua/harkiv-priyednavsya-do-merezhi-kreativnih-mist-yunesko/> (дата звернення: 03.03.2024)].
28. Prezydent zapustyv mizhnarodnyi fleshmob videopryvitan z nahody 75-richchia orhanizatsii YuNESKO. *Prezydent Ukrainy. Ofitsijne internet-predstavnytstvo*. 16.11.2020. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zapustiv-mizhnarodnij-fleshmob-videopryvitan-z-nag-65121#> [in Ukrainian].

- [Президент запустив міжнародний флешмоб відеопривітань з нагоди 75-річчя організації ЮНЕСКО. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 16.11.2020. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zapustiv-mizhnarodnij-fleshmob-vid-eoprivitan-z-pag-65121#> (дата звернення: 04.03.2024)].
29. Ukraine: UNESCO statement following the adoption of the UN General Assembly resolution. *UNESCO*. 3.03.2022. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-statement-following-adoption-un-general-assembly-resolution?hub=701> (дата звернення: 04.03.2024).
30. Ukraina 69 rokov u YuNESKO: shcho daie chlenstvo pid chas viiny — rozbir. *Freedom. Informatsijnyj portal*. 12.05.2023. URL: <https://uatv.ua/uk/ukrayina-69-rokiv-u-yunesko-shho-daye-chlenstvo-pid-chas-vijny-rozbir-video/> [in Ukrainian].
[Україна 69 років у ЮНЕСКО: що дає членство під час війни — розбір. *Freedom. Інформаційний портал*. 12.05.2023. URL: <https://uatv.ua/uk/ukrayina-69-rokiv-u-yunesko-shho-daye-chlenstvo-pid-chas-vijny-rozbir-video/> (дата звернення: 28.02.2024)].
31. YuNESKO vymahaie u rosii ne hrabuvaty u ne znyshchuvaty kulturni tsinnosti Ukrainy. *Chytomo*. 20.03.2022. URL: <https://chytomo.com/iunesko-vymahaie-u-rosii-ne-hrabuvaty-j-ne-znyshchuvaty-kulturni-tsinnosti-ukrainy/> [in Ukrainian].
[ЮНЕСКО вимагає у росії не грабувати й не знищувати культурні цінності України. *Читомо*. 20.03.2022. URL: <https://chytomo.com/iunesko-vymahaie-u-rosii-ne-hrabuvaty-j-ne-znyshchuvaty-kulturni-tsinnosti-ukrainy/> (дата звернення: 28.02.2024)].
32. Mizhnarodna rada arkhiviv pryprynyla vidnosyny z derzhavnyму arkhivnyму ustanovamy rosii ta Bilorusi. *Uriadovyyj portal*. 16.03.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mizhnarodna-rada-arhiviv-pripinila-vidnosini-z-derzhavnimi-arhivnimi-ustanovami-rosiyi-ta-bilorusi> [in Ukrainian].
[Міжнародна рада архівів припинила відносини з державними архівними установами росії та Білорусі. *Урядовий портал*. 16.03.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mizhnarodna-rada-arhiviv-pripinila-vidnosini-z-derzhavnimi-arhivnimi-ustanovami-rosiyi-ta-bilorusi> (дата звернення: 28.02.2024)].
33. Toksychnyi kontent u Twitteri: Zakharova zaiavyla chto osnovnoi prychnoi “spetsoperatsyy” rf yavliaetsia vopros o natsyonalnosti borshcha [Twitter page]. URL: <https://t.co/q74Jt7dEM5> [in Ukrainian].
[Токсичний контент у Твіттері: Захарова заявила что основной причиной “спецоперации” рф является вопрос о национальности борща [Twitter page]. URL: <https://t.co/q74Jt7dEM5> (дата звернення: 22.07.2022)].
34. Procedure of inscription of elementon the List and of selection of GoodSafeguarding Practices. *UNESCO*. 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/procedure-of-inscription-00809> (дата звернення: 6.08.2022)].
35. Odesa v YuNESKO: yak my tsoho dosiahly i shcho bude dali. *LB.UA*. 26.01.2023. URL: https://lb.ua/culture/2023/01/26/543758_odesa_yunesko_yak_mi_tsogo_dosyagli_i_shcho.html [in Ukrainian].
[Одеса в ЮНЕСКО: як ми цього досягли і що буде далі. *LB.UA*. 26.01.2023. URL: https://lb.ua/culture/2023/01/26/543758_odesa_yunesko_yak_mi_tsogo_dosyagli_i_shcho.html (дата звернення: 29.02.2024)].
36. Shchokan, H. Shcho Odesi daie status pamiatky YuNESKO: otsiniuiut aktyvisty-odesyty. *Ukrainska pravda*. 27.01.2024. URL: <https://life.ppravda.com.ua/culture/2023/01/27/252576/> [in Ukrainian].
[Щокань Г. Що Одесі дає статус пам’ятки ЮНЕСКО: оцінюють активісти-одесити. *Українська правда*. 27.01.2024. URL: <https://life.ppravda.com.ua/culture/2023/01/27/252576/> (дата звернення: 29.02.2024)].

37. Dokumentalnu spadshchynu “Babyn Yar” vkluchyly do mizhnarodnoho reiestru prohramy “Pamiat svitu” YuNESKO. *Suspilne. Kyiv*. 8.09.2023. URL: <https://suspilne.media/568351-dokumentalnu-spadsinu-babin-ar-vklucili-do-reestru-unesko/> [in Ukrainian].
[Документальну спадщину «Бабин Яр» включили до міжнародного реєстру програми «Пам’ять світу» ЮНЕСКО. *Суспільне. Київ*. 8.09.2023. URL: <https://suspilne.media/568351-dokumentalnu-spadsinu-babin-ar-vklucili-do-reestru-unesko/> (дата звернення: 03.03.2024)].
38. YuNESKO vidmovylasia vykliuchaty rf iz orhanizatsii. *Your Art*. 1.06.2022. URL: <https://supportyourart.com/news/yunesko-vidmovylasya-vyklyuchaty-rf-iz-organizacziyi/> [in Ukrainian].
[ЮНЕСКО відмовилася виключати рф із організації. *Your Art*. 1.06.2022. URL: <https://supportyourart.com/news/yunesko-vidmovylasya-vyklyuchaty-rf-iz-organizacziyi/> (дата звернення: 02.03.2024)].
39. Vaskiv, O. Rada zaklykala YuNESKO pozbavyty Rosiiu chlenstva v orhanizatsii. *Suspilne*. 28.07.2023. URL: <https://suspilne.media/538549-rada-zaklykala-unesko-pozbaviti-rosiuclenstva-v-organizacii/> [in Ukrainian].
[Васьків О. Рада закликала ЮНЕСКО позбавити Росію членства в організації. *Суспільне*. 28.07.2023. URL: <https://suspilne.media/538549-rada-zaklykala-unesko-pozbaviti-rosiuclenstva-v-organizacii/> (дата звернення: 29.02.2024)].
40. Do Mizhnarodnoho spysku kulturnykh tsinnostei, yaki перебувають під посиленним захистом ЮНЕСКО, внесено ще п’ять об’єктів культурної спадщини України. *Detektor Media*. 14.12.2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/220614/2023-12-14-do-mizhnarodnogo-spysku-kulturnykh-tsinnostey-yaki-перебувають-під-посиленним-захистом-yunesko-vneseno-shche-pyat-obiektiv-kulturnoi-spadshchyny-ukrainy/> [in Ukrainian].
[До Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленим захистом ЮНЕСКО, внесено ще п’ять об’єктів культурної спадщини України. *Детектор Медіа*. 14.12.2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/220614/2023-12-14-do-mizhnarodnogo-spysku-kulturnykh-tsinnostey-yaki-перебувають-під-посиленним-захистом-yunesko-vneseno-shche-pyat-obiektiv-kulturnoi-spadshchyny-ukrainy/> (дата звернення: 01.03.2024)].
41. Borysenko, T. Kyiv hotuie zaiavku na otrymannia statusu Mista muzyky YuNESKO. Yaki perevahy chlenstva. *Suspilne. Kyiv*. 19.02.2024. URL: <https://suspilne.media/688022-kiiv-gotue-zaavku-na-trimanna-statusu-mista-muziki-unesko-aki-perevagi-clenstva/> [in Ukrainian].
[Борисенко Т. Київ готує заяву на отримання статусу Міста музики ЮНЕСКО. Які переваги членства. *Суспільне. Київ*. 19.02.2024. URL: <https://suspilne.media/688022-kiiv-gotue-zaavku-na-trimanna-statusu-mista-muziki-unesko-aki-perevagi-clenstva/> (дата звернення: 3.03.2024)].

Надійшла / Received 09.03.2024

Iryna MATIASH

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,

Leading Research Fellow,

Department of History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine,

Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

imatiash18@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7565-1866>

UKRAINE'S COOPERATION WITH UNESCO:
FROM THE PROCLAMATION OF STATE INDEPENDENCE
TO RESILIENCE IN THE CONDITIONS OF RUSSIA'S
WAR AGAINST UKRAINE (TO THE 70th ANNIVERSARY
OF UKRAINE'S MEMBERSHIP IN UNESCO)

The purpose is to highlight the trends and forms of cooperation between Ukraine and UNESCO after the proclamation of state independence and in the conditions of the war unleashed by Russia. **The methodology** is based on the principles of science, historicism, and consistency. The methods of critical assessment of sources are used to ensure the comprehensiveness and reliability of the facts revealed in the source documents. **The scientific novelty** lies in highlighting the reason for Ukraine's membership in UNESCO and setting forth the features of Ukraine — UNESCO cooperation after the proclamation of Ukraine's state independence, including the cooperation as of Russia's military invasion of Ukraine. **Conclusions.** As a member of the UN, the Ukrainian SSR acquired its membership in UNESCO but could practically use it only during the "Khrushchev thaw" in May 1954 in two stages: as a union republic and an independent state. The priorities of Ukraine's cooperation with UNESCO are determined by the mission of the organization, focused on promoting peace and activities in the fields of education, science, and culture, achieving respect for justice, legality in international humanitarian cooperation, and observation of human rights and fundamental freedoms. The areas of cooperation were determined by plans and programs in the fields of education, preservation of cultural heritage — tangible and intangible, information, sports, energy, and oceanography. In 1996, the coordination of cooperation was entrusted to the National Commission of Ukraine for UNESCO. After Russia's large-scale invasion of Ukraine, UNESCO condemned the hostilities and stepped up to support the Ukrainian people in protecting its cultural heritage, preserving quality education, and ensuring the safety of journalists.

Keywords: UNESCO, cultural values of Ukraine, Russia's war against Ukraine.